

L'Economia del Segrià, desenvolupament agrícola i desequilibris sectorials¹

Ramon Morell i Rosell

EL MEDI FÍSIC

EL factor determinant del medi físic del Segrià és artificial: els regs. Efectivament, el 66% de la superfície conreada es de regadiu.

—Les limitacions actuals en els cabals d'aigua explotables, especialment pel que fa al Canal d'Urgell, exigeixen un estudi seriós de les possibilitats d'ús d'aigües freàtiques, el potencial de les quals encara és mal conegut com a complement de la xarxa de canals.

—Cal tenir ben present que, alhora que una font de riquesa, l'aigua és el principal vehicle de contaminació, especialment a causa dels abocaments procedents de les granges de porcins, que cal controlar eficaçment.

—La degradació creixent del sòl és una altra de les qüestions preocupants que cal encarar resoltament.

—Cal també conèixer els diferents microclimes de la comarca per tal de poder fer una planificació de conreus coherent amb les possibilitats climatològiques i que tingui en compte els riscos de gelades, calamarsa, etcètera.

(1) **Extracte de l'obra L'economia del Segrià. Desenvolupament agrícola i desequilibris sectorials, publicada per la Caixa de Catalunya, 1980, de la qual són autors Ramon Morell i Rosell, Xavier Maurell i Castro, i Fenari Aldomà i Boixader**

LA POBLACIÓ

—No hi ha dubte que el creixement de la població al Segrià és determinat sobre tot pel creixement de la ciutat de Lleida, i el d'aquesta per la seva condició de capital de la comarca i de la província.

—L'evolució demogràfica del Segrià és atípica en el conjunt de les comarques agrícoles del ponent català. També ho és l'evolució de Lleida ciutat, ja que presenta la dinàmica de les ciutats industrials, mentre que bàsicament és una ciutat de serveis.

—El pla d'estabilització marca el punt d'inflexió a partir del qual es consolida el model actual de creixement desequilibrat de la població a la comarca i el potenciament del paper protagonista de la capital comarcal i provincial.

—Aquest creixement desequilibrat es manifesta, en els seus aspectes més negatius, en el despoblament continuat de la zona garriguenca de la comarca.

—Un altre factor preocupant que en el futur pot alterar substancialment el relatiu equilibri demogràfic d'alguns municipis del Segrià és l'envelliment de la població rural, el qual, ultra els efectes estrictament demogràfics, es pot comportar de negatius des del punt de mira de l'economia agrària i, per les seves interrelacions, de l'economia global de la comarca.

—En qualsevol cas, urgeix l'establiment de mancomunitats de municipis que permetin de satisfer les necessitats de serveis de manera racional. Aquest és una qüestió de primer ordre amb vista a una nova delimitació comarcal —o per regions— en el context de la Generalitat restablerta.

—Les perspectives de futur inclinen a creure en una estabilització —¿estancament?— de la població. Aquesta estabilització únicament pot superar-se mitjançant un creixement industrial que incrementi les possibilitats de donar feina a la població de la comarca.

L'AGRICULTURA

—Entre els anys 1964 i 1971, s'observa un increment de la superfície conreada. En canvi, entre els anys 1971 i 1978 la superfície de terra en conreu disminueix.

—El reg és el factor diferenciador més important de la comarca i que determina les característiques de les cinc zones en què l'hem dividida.

—Aquestes zones posen de manifest la varietat de les agricultures que hi ha, de forma que no pot parlar-se de l'agricultura del Segrià, sinó de les agricultures de la comarca. Les conseqüència que se'n deriven, quant a una nova delimitació comarcal, així com les implicacions que en resulten, pel que fa al disseny de la política agrària —central i autonòmica—, són evidents.

—La grandària mitjana per explotació al Segrià —10,7 Ha— és intermèdia entre la de l'horta del litoral —4 Ha— i la mitjana per a Catalunya —18,4 Ha—. Tot i això, la grandària mitjana de les explotacions és en funció del tipus de conreu: 4 Ha per a l'horta i 20 per a la terra campa.

—L'evolució en la grandària de les explotacions indica una certa estabilitat per a l'agricultura segriana. Efectivament, si bé s'observa una disminució de les explotacions inferiors a 1 Ha, i un increment de les que tenen unes dimensions superiors a 20 Ha, no hi ha variacions substancials de les explotacions que tenen unes dimensions entre 1 i 20 Ha, la qual cosa confirma la solidesa de l'explotació familiar al Segrià.

—Això no treu que hi hagi grans finques “capitalistes” a la comarca —Raïmat, Montagut, Valmanya, etc.—, de les quals hem censat fins a un total de deu.

—Quant a la parcel·lació, la mitjana és de 3,7 parcel·les per explotació, i la tendència és a la baixa.

—El règim de tinença de la terra confirma, igualment, la consolidació de les explotacions familiars. Efectivament, entre els censos dels anys 1962 i 1972 —amb totes les reserves que mereixen— la propietat directa de la terra ha passat del 72% de les explotacions al 82,3%, seguint una dinàmica que hom pot qualificar d'atípica en el conjunt català.

—El règim de parceria es troba principalment als conreus de cereal de secà, i el d'arrendament als de cereal de reg.

—El mercat de la terra és enrarit per la concurrència que hi ha, juntament amb els agricultors que volen racionalitzar la seva explotació, de persones que no tenen res a veure amb el sector, especialment professionals liberals que inverteixen en la terra com a reserva de valor i que en fan pujar el preu per sobre del que hom podria esperar en relació amb la seva rendibilitat com a factor de producció.

—En determinats municipis, el fenomen de la segona residència és igualment causa d'uns preus del sòl agrícola elevats.

—Tot i així, l'augment d'explotacions en propietat entre els censos del 1962 i el 1972 palesa la “fam” de terra que viu la pagesia segriana, malgrat els elevats preus de mercat.

—Tot i no ser ben definit el concepte de subutilització de la maquinària, hom constata la utilització de cavallatges excessius en relació amb les característiques de les explotacions.

—El preu de la maquinària és, en general, superior al de mercats exteriors i ha experimentat uns augments que no sembla possible de justificar si no és per les condicions virtuals de monopoli existent en el sector.

—En el secà s'observa una disminució en el conreu de l'olivera, una certa estabilitat —amb tendència a baixar— de l'ametller i un clar increment en la producció de cereals, especialment cereals pinso.

—La producció de fruita dolça passa per un estancament que pot degenerar en recessió tan aviat com comencin a produir-ne altres regions de l'Estat, en el context de la manca de planificació de conreus vigent.

—La iniciativa de la producció ramadera intensiva va correspondre a grans productores de pinso lligades, tecnològicament si més no, a capitals multinacionals.

—La “importació” de mamellons per part dels productors de la comarca d'altres

regions de l'Estat no és sinó una fórmula d'intercanvi desigual respecte d'aquestes agricultures més endarrerides.

—El fet que la ramaderia intensiva sigui una forma de complement a les explotacions minifundistes de la comarca fa pensar en el seu paper d'estabilitzador d'aquest tipus d'explotació i de fre a un desenvolupament "lògic" de les estructures agrícoles al Segrià.

—Una possible sortida per a l'agricultura de la comarca és el potenciament del cooperativisme. Actualment no hi ha cooperatives de producció. Les existents es limiten a la compra a l'engròs i a la comercialització de parts variables de la producció.

—L'aparició aquests darrers anys de determinades cooperatives, associacions de productors agraris (APAS) i grups sindicals de colonització, especialment en el sector de la fruita, no és sinó una forma d'associacionisme pagès que cerca l'apropiació de valors afegits que van a parar a comerciants i industrials del sector.

—L'agricultura a temps parcial és una realitat que es va estenén i que contribueix, de manera involuntària, a mantenir estructures d'explotació poc escassants per a encarar els problemes actuals i les solucions de futur de l'agricultura segriana.

—El futur de l'agricultura al Segrià depèn de com evolucioni la seva estructura productiva i de com es faci aquesta —imparable— evolució. Els factors que, fins ara, han fet estable el "model" segrià —la ramaderia complementària, l'agricultura a temps parcial, els efectes innovadors de la fruita, etc.— no duraran indefinidament. És per això que cal planificar —des de la Generalitat— aquesta evolució per tal de minimitzar, en la mesura possible, els previsibles costos socials que comportarà.

LA INDÚSTRIA

—El creixement industrial al Segrià es polaritza al voltant dels municipis de Lleida i Mollerussa, que l'any 1964 ocupaven el 67,17% i el 8,89%, respectivament, del total dels treballadors industrials a la comarca. L'any 1977, l'ocupació era del 64,86% per a Lleida, i del 6,73% per a Mollerussa, cosa que indica una lleugera disminució de la participació d'aquests municipis en l'ocupació industrial total del Segrià.

—La grandària mitjana de les empreses al Segrià és notablement inferior a la catalana —que es caracteritza, també, per unes dimensions petites—, especialment en dos dels sectors fonamentals: el metal·lúrgic (6,14) i el de la construcció (8,55), en xifres que corresponen a l'any 1970. El cens del ministeri d'Indústria per a l'any 1977 conté un total de 1980 indústries amb cinc o menys treballadors i una mitjana de 2,22 i, a l'altre extrem, un total de 16 indústries amb més de 100 treballadors i una mitjana de 139,23 treballadors per indústria.

—L'evolució observada en el creixement industrial dels municipis de la comarca indica el manteniment del pes relatiu en l'ocupació industrial dels municipis de Lleida i Mollerussa i, en menor proporció, dels d'Almacelles, Alguaire i Roselló. Alcarràs, Almenar i Bell-lloc d'Urgell es mantenen com a centres de segon

ordre —al nivell de comarca—, i apunten, els anys setanta, amb possibilitats de futur industrial, Soses, Alpicat i Torres de Segre.

—Les activitats industrials amb presència a més municipis eren les corresponents als sectors de l'argila, vidre i ceràmica, de la construcció, de l'alimentació i del metall. En canvi, els sectors amb una concentració més important eren els del paper i arts gràfiques, el químic i la confecció.

—Els municipis més dinàmics, quant a inversions, no eren Lleida i Mollerussa, sinó els que, com Rosselló, Seròs i Soses, han començat a captar part del creixement industrial comarcal, la qual cosa decanta a creure en una tendència cap a una homogeneïtzació de l'activitat industrial a la comarca.

—Els sectors més dinàmics durant el quinquenni 1973-1978 foren el paper i arts gràfiques i la metal·lúrgia. En canvi, el tèxtil, la química i la fusta eren regressius, quant a inversions. El sector de l'alimentació roman estable. Cal destacar l'absència gairebé total del sector químic a la comarca.

—El Segrià té excel·lents condicions per a la localització industrial: bones comunicacions, sòl industrial, aigua, energia, la qual podria obtenir-se a preus polítics —recordem que les comarques ponentines en són grans productores—, i serveis de tot ordre. En el capítol de les insuficiències, caldria relacionar la manca de formació professional, la de tradició empresarial i, fins a cert punt, la manca de sòl industrial, programat com a tal, que és a l'origen de més d'una construcció il·legal en els municipis propers a la capital.

—Els sectors fonamentals de la comarca són la construcció, la metal·lúrgia i l'alimentació, per aquest ordre. Cal assenyalar la baixa productivitat de dos d'aquests sectors —el del metall i el de l'alimentació—, la qual posa de manifest l'absència d'indústries de punta i, en conseqüència, el paper secundari que juga la indústria segriana en el conjunt de la indústria catalana.

—La instal·lació d'una indústria, especialment si té unes dimensions mitjanes, en qualsevol municipi de la comarca representa per als seus habitants unes perspectives de futur del tot diferents de les dels municipis estrictament agrícoles. Efectivament, les possibilitats d'ocupació —a temps parcial o total— poden assegurar la supervivència del municipi i, fins i tot, un creixement en tots els ordres que, si no hi hagués aquesta indústria, difícilment podria esperar-se. En aquest sentit, el tancament d'una fàbrica del tèxtil a Alguaire que ocupava tres-cents disset treballadors representa per al municipi una veritable catàstrofe.

—Les perspectives de futur que ofereix la situació actual decanten a creure en la instal·lació a la comarca d'indústries poc intensives en capital i, probablement, d'indústries contaminants —no gens desitjades, és clar— com a resultat d'una divisió regional del treball en la qual el Segrià faria el paper que, respecte a les nacions industrialitzades, fan els països subdesenvolupats.

—En aquesta línia —o contra aquesta línia— cal deixar ben clar que hom no pot considerar positiu voler convertir el Segrià en una comarca especialitzada en indústries alimentàries, amb exclusió d'altres sectors industrials, malgrat l'evident relació entre producció agrària i industrialització d'aquesta producció. Una diversificació industrial és, doncs, un objectiu a assolir.

—En qualsevol cas, és evident que cal potenciar les indústries agroalimentàries per tal d'aconseguir que el valor afegit que generen es quedi a la comarca i generi, al seu torn, uns efectes multiplicadors que han de beneficiar el conjunt de la població.

—Els problemes d'aquestes indústries deriven en part de les irregularitats de la producció. Així, en el cas de l'oli d'oliva, les gelades periòdiques són determinants. Amb tot, uns preus baixos, especialment si hom considera la qualitat del producte, i la manca d'unes denominacions d'origen que singularitzin aquest oli davant el consumidor són, igualment, factors a tenir en compte.

—Per a la fruita, la gran innovadora de l'agricultura segriana, els problemes són bàsicament comercials: una excessiva atomització dels agents comercials —interiors i internacionals—, unes importacions de xoc, sempre mal rebudes, uns costos elevats de la conservació frigorífica i la manca d'una veritable llotja de contractació, el paper de la qual Mercolleida no ha sabut fer, posen en qüestió el futur d'aquest subsector, amb una disminució del seu pes específic en el conjunt de l'Estat que ja es comença a fer notar.

—La ramaderia intensiva integra l'agricultor del Segrià com una petita peça en la cadena productora de carns, sense que hom pugui afirmar, honestament, que el pagès és un industrial, sinó, més aviat, un simple treballador a preu fet sense cap mena d'assegurances.

—D'altra banda, el centre de decisió d'aquesta cadena s'ha anat desplaçant de la producció de pinso cap als escorxadors industrials, i, en un futur no gaire llunyà, previsiblement ho farà cap al sector transformador final. Al mateix temps, els riscos es concentren cad cop més en els productors de pinsos —entre els quals les cooperatives guanyen terreny— i, més encara, en els productors que porten la part més feixuga de tot el procés: els agricultors.

—La conclusió de tot plegat sembla evident: la industrialització del Segrià únicament pot fer-se —i pot entendre's— en el conjunt de la industrialització de Catalunya. La solució als problemes és una solució global. Els desequilibris entre la Catalunya interior i la Catalunya del litoral són un sol desequilibri. La solució a la congestió industrial del litoral és la solució a la minsa industrialització de l'interior. Perquè la Catalunya-ciutat de Pau Vila és cada dia més una realitat.

ELS SERVEIS

—El Segrià és una comarca ben comunicada en el sentit est-oest, tant per carretera com per ferrocarril, especialment a partir de la posada en marxa de l'autopista de l'Ebre. Les comunicacions nord-sud, en canvi, són deficientes, tant per carretera com pel ferrocarril, el qual arriba únicament fins a la Pobla de Segur. El projecte d'eix transversal i la millora de les carreteres que comuniquen la comarca amb les de la muntanya semblen absolutament necessaris.

—El port de Tarragona és la sortida natural del Segrià al mar. Alternativament, ho és el de Barcelona. L'explotació del transport de mercaderies per ferrocarril és encara subdesenvolupada per la manca de l'estació de Lleida d'unes instal·lacions idònies per a les operacions de càrrega i descàrrega.

—Al Segrià, la ciutat de Lleida destaca per la concentració de serveis de tot ordre atesa la seva doble condició de capital de comarca i capital de província. Això fa del Segrià una comarca desequilibrada quant als serveis, i, paral·lelament, de Lleida una ciutat desequilibrada respecte al conjunt de sectors econòmics de la producció.

—L'ensenyament de pre-escolar i d'EGB és, en general, ben atès a la comarca, bé que hi ha un bon nombre d'aules conjuntes d'aquests dos nivells educatius, especialment a la ruralia. El BUP és atès, principalment, per la iniciativa privada, i hom troba a faltar un INEM a Almenar, Mollerussa —actualment, col·legis municipals— i Almacelles i un quart per a la zona Alcarràs-Torres de Segre-Seròs.

—Amb tot, la manca més important és la d'ensenyament professional, que és una base indispensable per a un futur desenvolupament industrial de la comarca.

—El conjunt de facultats i escoles tècniques de l'Estudi General de Lleida necessita consolidar-se en una Universitat de Lleida, superant la fase actual de delegacions de la de Barcelona, Lleida, ciutat de serveis, podria convertir-se fàcilment en ciutat universitària.

—Els serveis sanitaris són gairebé tots situats a la ciutat de Lleida. Dues són, al nostre entendre, les raons d'aquest fet: l'una, el paper de capitalitat provincial, que mena a una concentració dels serveis públics; l'altra, el fet que l'oferta privada d'aquests serveis es localitzi, lògicament, allà on n'és superior la demanda.

—Hi ha un ambiciós projecte de complex sanitari-assistencial a la partida de Caparrella, dins del municipi de Lleida, promogut per la diputació provincial. Aquest complex constaria d'hospital provincial, hospital psiquiàtric, residència de vells, residència d'infants i instal·lacions complementàries. Hom en posa en qüestió la concepció mateixa perquè aqueixes instal·lacions quedarien massa separades del centre urbà.

—En una regionalització de l'assistència sanitària de Catalunya, al districte de Lleida li correspondria un hospital de districte, mentre que a la comarca del Segrià es localitzaria un hospital general bàsic, que podria situar-se a Mollerussa.

—Aquests darrers anys, el Segrià, en general, i la seva capital, en particular, han experimentat un considerable increment en el nombre d'oficines bancàries i d'estalvis, el qual, en la nostra opinió, es deu, bàsicament, a l'increment de la competència per la captació de passiu generalitzada arreu de l'Estat.

—La dinàmica en el creixement dels dipòsits a les entitats financeres del Segrià ha estat extraordinària aquests darrers anys, de l'ordre del 52% entre el 1975 i el 1977, percentatge superior a la mitjana de Catalunya aquest mateix període.

—Aquesta dinàmica en el creixement dels dipòsits no correspon a una dinàmica semblant en el creixement de les inversions productives, la qual cosa confirma, una vegada més, el paper de proveïdor d'estalvis que té la comarca del Segrià.

—Entre les novetats més destacades en el sector financer de la comarca, cal esmentar el tancament de tres oficines del Banc de Navarra, a la primavera del 1979, i la fusió —absorció— de la Caixa d'Estalvis i Mont de Pietat de Lleida amb la Caixa de Pensions per a la Vellesa i d'Estalvis de Catalunya i Balears.

—Lleida, ciutat de serveis, és principalment una ciutat comercial que serveix una extensa zona geogràfica més enllà de la comarca i amb una influència notable sobre els municipis veïns de l'Aragó.

—Juntament amb Lleida, Mollerussa és l'altre pol comarcal de l'activitat comercial. Tots dos municipis, conjuntament, apleguen el 75% de les llicències comercials i de serveis de la comarca. Per la seva banda, la resta de municipis del Segrià es limiten a mantenir uns serveis mínims amb una influència quasi nul·la sobre la seva rodalia.

—És clar que les inversions en serveis del sector públic a la comarca són migrades, com ho són, en general, a les zones agrícoles i a les petites capitals de província, com és el cas de Lleida. D'altra banda, la rigidesa dels ingressos propis dels municipis són una causa important dels dèficits en equipaments que pateixen i que dificulten considerablement el seu creixement.

—Aquest és un problema que exigeix solucions ràpides, car del nivell de serveis i equipaments públics depèn en bona mesura que s'eviti el despoblament creixent dels municipis més petits i més específicament agrícoles del Segrià.

EL PAPER DE LLEIDA CIUTAT

Atès que al llarg del treball gairebé la totalitat de la informació es detallada al nivell municipal, el pes específic de Lleida dins del Segrià s'hi va deduït de la simple lectura dels diversos capítols. Malgrat, doncs, aquesta possible deducció, que hom podria qualificar d'automàtica, creiem interessant de fer algunes reflexions sobre el paper econòmic de Lleida, sobretot en determinats punts que entenem que són prou característics perquè hi dediquem certa atenció.

ELS LÍMITS FÍSICS I REALS DE LA CIUTAT

Potser el primer que cal fer en parlar de Lleida és afirmar el seu caràcter de ciutat comarca. Les relacions econòmiques no s'acaben allí on acaben els límits territorials del municipi. Hi ha tota una continuïtat econòmica entre Lleida i els municipis del seu entorn, i la configuració econòmica de la ciutat només es pot entendre tenint en compte l'estructura econòmica de tota l'horta de Lleida.

Les relacions camp-ciutat són, en el cas que ens ocupa, fonamentals. Normalment, el creixement modern de les ciutats va lligat a una expansió de la indústria, és a dir, a un desenvolupament del sector secundari. Doncs bé, Lleida n'és una clara excepció. Ha estat, precisament, l'activitat agrícola, i dins d'aquesta la fruitera, allò que ha fet possible el creixement de la ciutat.

És en aquest context on cal entendre el paper econòmic de Lleida, i el motor de la ciutat (el camp) no es localitza exclusivament al mateix municipi. Així, l'activitat agrícola dels municipis del pla de Lleida, cal entendre-la també com a element econòmic de la mateixa ciutat. El fet concret és que en aquestes relacions camp-ciutat, Lleida hi té dues funcions bàsiques:

1) subministra *inputs* a tota la zona agrícola productora i 2) hi compra l'*output* o producte final.

Pràcticament, l'abastament de matèries primeres al camp i la comercialització dels seus productes es fan des de la mateixa ciutat, i és precisament aquesta tasca, desdoblada en les dues vessants comentades, que fa, no sols superar els límits físics del municipi, tal com hem assenyalat, sinó també sobrepassar els meteixos límits administratius de la "província". Així, les comarques del Baix Cinca i de la Llitera, administrativament d'Osca, hom les pot entendre econòmicament com de Lleida, atesa la seva activitat frutera i les relacions comercials i de mercat que mantenen amb la capital.

Tant és així, que E. Lluch i R. Seró, en el text ja esmentat, qualifiquen les comarques suara assenyalades de subzones de la regió frutera de Lleida. Aquesta integració de Lluch i Seró, acceptada totalment, cal fer-la extensiva, a la vegada, en aquestes relacions camp-ciutat que ara considerem.

En un intent de síntesi, creiem que és interessant de relacionar els municipis, tant del Baix Cinca com de la Llitera, que d'alguna manera formen part d'aquesta dependència econòmica de Lleida. Pel que fa al Baix Cinca, els municipis són Albalat, Alcolea, Almudèfar, Bellver de Cinca, Binacet, Fraga, Ossó de Cinca, Saidí, Torrent de Cinca, Vilella i Vallobar; i per a la Llitera, Albelda, Binèfar, Castellonroi, el Campell, el Torricó i Tamarit de Llitera.

És inqüestionable, doncs, tenir molt present aquesta funció de ciutat comarca de Lleida, car això ens condiona tota anàlisi que intentem de fer entorn del creixement futur i de polítiques de planificació que en puguin seguir. L'economia de Lleida és l'economia de la seva horta, i mantenir el creixement de la capital implica, ara com ara, ponderar adequadament tota l'activitat agrícola dels municipis que l'envolten i que, com hem vist, no són només els que administrativament són integrats dins de la "província" de Lleida.

Veiem, doncs, com el creixement de Lleida s'ha d'explicar considerant aquesta unitat territorial superior als límits de la mateixa ciutat, cosa a què ens obliga el fet de relacionar l'expansió de Lleida, tal com hem assenyalat, amb l'activitat agrícola. A la vegada, aquestes relacions econòmiques supramunicipals no es concreten només en el mercat productiu, sinó també en altres factors. Entenem que les característiques comunes, en un nivell econòmic, que hom pot trobar en aquesta comarca, amb el centre neuràlgic a Lleida, són:

- a) Homogeneïtat de l'activitat econòmica
- b) Existència d'un mercat de treball únic
- c) Concentració de gairebé tots els serveis dels municipis a Lleida capital
- d) Certa regularitat urbana a partir dels eixos de comunicació.

Per acabar, volem insistir en el fet que, al nivell de planificació, les accions han de ser globals, és a dir, que cal considerar com a unitat territorial l'espai delimitat per les característiques esmentades.

ELS EFECTES MULTIPLICADORS DEL "BOOM" FRUCTÍCOLA

L'arrencada de Lleida, l'hem de situar en el moment en què l'expansió fructícol·la comença a generar economies externes. Si durant els primers anys cinquanta és quan les plantacions s'incrementen considerablement, és al final dels mateixos

xos cinquanta que la ciutat comença a rebre els efectes d'aquesta activitat productiva.

Pràcticament, és en aquesta època quan l'agricultura de l'horta de Lleida passa d'una agricultura d'autoconsum, de subsistència, a una agricultura de mercat, de desenvolupament capitalista. Es produeix per vendre, i la utilització de capital, tant fix com circulant, és cada vegada més gran. La tècnica productiva millora de manera constant i de mica en mica, i els nivells de productivitat puguen considerablement.

Naturalment que aquest canvi en l'estructura productiva de la zona havia de comportar, alhora, uns canvis en el creixement de la ciutat i fins en el desenvolupament dels diferents municipis de la comarca. En primer lloc, es tractava de tenir un centre que possibilités la introducció al camp de totes les millores tècniques, tant en l'ús de matèries primeres, adobs, fertilitzants, insecticides, etc., com en el de distinta maquinària. Tots aquests serveis, tal com hem esmentat, es van localitzar a Lleida, a partir, fonamentalment, dels anys seixanta.

Paral·lelament, calia muntar tota una estructura comercialitzadora i de mercat que donés sortida a la producció cada vegada més gran de fruita. El mercat comarcal es feia petit, i s'havia d'anar a tots els punts de consum del mercat espanyol i estranger. L'experiència de l'exportació fruitera comença el 1956, amb certa entitat, encara que se n'havien fet experiències en anys anteriors. També val a dir que, bé que s'hagi parlat molt de les exportacions de fruita, la realitat present és que sempre han tingut un paper que hom podria considerar subsidiari, tot i que en un principi semblava que úavien de tenir una funció important.

Això ha estat així perquè els preus del mercat interior han estat superiors als del mercat internacional, i naturalment, dins d'una òptica d'obtenció de beneficis a curt termini (la normal i corrent a casa nostra) hom menystenia l'exportació. Però ha resultat que, quan els preus interiors han estat baixos i s'han volgut col·locar importants xifres de producció a l'estranger, les dificultats han estat molt més grans. I és que no es pot tenir un mercat internacional com si fos una cosa de la qual hom pot prescindir quan vulgui, si és que realment s'hi pensa tornar. És a dir, la presència als mercats estrangers ha de ser contínua, campanya rera campanya, car la competència és molt forta, i un any d'absència pot significar de perdre per sempre aquells punts de venda.

Però els efectes de l'expansió fructícola no es concreten exclusivament en la creació d'aquests serveis, sinó també en altres fenòmens. Al nivell poblacional, hem pogut comprovar com, a partir del 1960 és quan de debò l'augment demogràfic de Lleida arriba a cotes importants, i també hem vist com aquest augment de la capital va lligat a la pèrdua d'habitants de més de la meitat de municipis de la comarca.

Aquests moviments de la població van correlacionats amb l'activitat fructícola i la seva consolidació. D'una part, arriba a la ciutat l'emigració dels municipis, la qual, en un percentatge molt elevat, va als sectors de serveis i comerç. A més, es dona la particularitat que molts antics pagesos es converteixin en propietaris de comerços al detall. Hem de precisar, però, que en l'emigració dels municipis del Segrià, no solament hi ha influït el creixement de Lleida, sinó que cal situar aquest fenomen al costat del procés d'industrialització seguit arreu de l'Estat

espanyol a partir del 1960, i sobretot de l'inici de la macrocefàlia barcelonina. En aquest aspecte, és curiós de comprovar com, del total de la població de Barcelona capital, els nascuts a les comarques de Lleida són més (pels voltants dels 45.000) que no pas els nascuts a les comarques de Tarragona i Girona. Del total de l'emigració lleidatana, un 60-65% es dirigeix al Barcelonès.

Finalment, i al nivell d'activitat econòmica sectorial, els efectes multiplicadors de l'economia fructícola s'han concretat en un creixement anàrquic del sector terciari a Lleida, que hom podria ben bé qualificar d'hipertrofiat, amb una manca gran d'especialització i molt rebec als canvis i a les noves formes i estructures comercials.

LA DIALECTICA CAMP-CIUTAT

Bé que en l'apartat primer d'aquest capítol hem apuntat ja les relacions camp-ciutat que es donen a la nostra comarca, ara volem posar l'èmfasi en les relacions de dependència que es creen entre el medi rural i el medi urbà, més ben dit, entre l'economia agrícola i l'economia urbana.

Passar d'una economia de subsistència a una economia marcadament capitalista, tal com hem dit, ha significat sobretot una especialització màxima del camp i de les seves activitats productives. Aquesta especialització li ha estat imposada pràcticament des de fora, car la marginació de l'agricultor dels centres i nivells de decisió significa que els plantejaments obeeixen, en la majoria dels casos, a interessos estranys a la mateixa agricultura.

S'ha demostrat clarament que aquesta especialització es converteix en dependència de l'agricultor, agreujada en tota l'àrea fructícola fonamentalment per la dimensió petita de les explotacions, en dedicar-se pràcticament les explotacions al conreu de molts pocs productes, molt sovint a un de sol, amb la qual cosa el risc queda molt poc diversificat.

També és important de considerar, en aquest aspecte, el problema que significa aquest monoconreu en el moment d'analitzar els períodes d'ingressos per al pagès relacionant-los amb les necessitats de despeses. Així, els ingressos per al pagès es concentren en una època curta de l'any (dos/tres mesos). Les despeses, en canvi, són contínues durant tota la campanya. És important de considerar aquesta estacionalitat, car la inflació persistent del nostre sistema econòmic situa en un clar desavantatge la classe camperola.

Tornant a enllaçar amb l'afirmació que l'especialització havia estat imposada al pagès des de fora, hem d'assenyalar que les inversions del camp, o més ben dit, els criteris que juguen en el moment de decidir el tipus de producció a què s'ha de dedicar l'explotació fructícola, són de característiques urbanes o industrials. Quelcom de constant en l'activitat i en el comportament de l'agricultor són les seves perspectives a curt termini al moment de fer una inversió. Pràcticament només se'n valora el preu, i això és molt i molt negatiu, sobretot en casos d'agricultura intensiva com és la del Segrià, car la vida d'una plantació fruitera es pot establir entre quinze i vint anys, i fins la segona campanya un cop feta la plantació no cal esperar-ne petits ingressos.

És, doncs, aquesta petita, per no dir quasi nul·la, influència de l'agricultura en

les decisions econòmiques —preus, mercats, produccions, política agrària, etc.— el que consolida cada vegada amb més intensitat la dependència de l'agricultor.

Hi ha un exemple recent d'això que ve a corroborar el que diem: la integració vertical en l'explotació ramadera, descrita en el capítol dedicat a la indústria. Doncs bé, aquesta especialització no ha estat idea del sector primari, sinó que ha estat creada, i implícitament imposada, pels interessos dels altres sectors productius.

EL MARC ADMINISTRATIU COM A ORDENACIÓ DEL TERRITORI

És indubtable que, a través de la divisió administrativa provincial, s'ha operat una certa ordenació del territori. La capitalitat de Lleida ha comportat l'existència d'unes dependències i d'uns serveis que també han tingut un paper important en el moment de la localització de l'activitat econòmica. En aquest aspecte, és interessant de recordar el que dèiem als apartats dedicats al comerç i als serveis i comprovar el grau de concentració d'aquests als voltants de la capital.

Creiem que és important d'aturar-nos un xic en aquest paper administratiu de Lleida, perquè hi ha unes circumstàncies concretes que el fan rellevant. En primer lloc, la província de Lleida és la més gran de les quatre catalanes (supera els dotze mil kolòmetres quadrats), cosa que significa d'entrada que una extensió de territori considerable depèn administrativament de la capital. A la vegada, aquesta superfície extensa significa una diversitat gran de comarques i d'economies, fins al punt de provocar una gran heterogeneïtat. Hom acostuma a dir que Lleida passa de l'alta muntanya al pla, del secà al regadiu, de l'agricultura extensiva i tradicional a l'agricultura intensiva i moderna, etc.

Aquesta gran diversitat implica una "irrealitat provincial", de la qual són conscients la gent de les comarques. Tenint present, doncs, aquesta influència que un poder polític té sobre l'ordenació del territori, esdevé una tasca important disposar d'uns poders municipals i entendre la comarca com una unitat cooperativa i dinàmica on realment l'autonomia es combini perfectament amb una clara descentralització.

No hi ha dubte que a les comarques de la "província" es dona també una dualitat econòmica i que el pes específic de Lleida, influït pel seu caràcter de capital, ha de perdre importància respecte als altres indrets. I aquesta recuperació de les comarques de ponent passa necessàriament per una acció de planificació comercial.

EL SECTOR TERCIARI

S'ha dit, i ben encertadament, que Lleida és una ciutat comercial. Hom hi podria afegir, però, que excessivament comercial. En el capítol en què examinem la població, vèiem com el 55% de la població activa estava dedicada a activitats terciàries (recordem que les xifres es basaven en l'explotació del cens del 1970). Posem l'èmfasi en aquesta xifra, més que no per la seva magnitud, per-

què tenim en compte que aquesta terciarització de l'economia lleidatana neix sense una activitat industrial prèvia.

L'expansió del sector terciari a Lleida ha significat tenir aquests moments un comerç, com hem dita abans, hipertrofiat i, sobretot, estabilitzat en el seu comportament. Aquesta hipertròfia i estabilització paral·lela han estat possibles gràcies al fet que no ha tingut competència de cap mena. No hi havia cap centre comercial a prop de Lleida que pogués oferir uns serveis similars. Aquesta situació diferencial ha permès un desenvolupament del comerç excessivament atornitzat.

També hem de tenir present que aquest excés comercial reflecteix indiscutiblement un nivell d'atur encobert. El minifundisme comercial és gran a Lleida, i la instal·lació d'un comerç o d'un establiment de serveis són una sortida normal per al treballador amb uns anys d'experiència, per a l'agricultor que arriba a la ciutat procedent del camp i també, en última instància, per a l'emigrat que s'ha especialitzat en un ofici o ha treballat durant uns anys en un establiment comercial.

Finalment, hem de valorar la importància que en l'estratificació social de Lleida té el pes del sector terciari. El conservadorisme d'aquest es reflecteix pràcticament en tots els nivells ciutadans, i no sols en l'econòmic. També és cert, però, que les coses han canviat últimament, i molt possiblement es va acabant ja aquest model de comportament. Tanmateix, deixem per al capítol que ve de parlar de les expectatives de futur.

EL MODEL DE CREIXEMENT I LES PERSPECTIVES FUTURES

Analitzada l'estructura econòmica del Segrià i comentats breument el paper i algunes particularitats de Lleida ciutat, ens queda per fer un breu comentari de les característiques més importants del creixement que es deriva d'aquesta estructura econòmica. Aquest comentari anirà acompanyat de determinades reflexions sobre les línies econòmiques a seguir en el futur.

A la comarca hi ha, en principi, dos nuclis principals que exerceixen una polarització important de l'activitat econòmica i una concentració d'aquesta molt per sobre dels altres municipis. Aquests dos centres són Lleida i Mollerussa. Però és convenient d'advertir ja d'entrada que concentren un tipus d'economia ben diferent. En primer lloc, i tal com es dedueix de l'examen dels capítols anteriors, al nivell relatiu Mollerussa és el municipi de la comarca que hom pot considerar més industrial, car més de la meitat de la població activa es dedica a feines d'aquest sector. En aquest sentit, cal dir que ultrapassa, tornem a repetir que des del punt de vista relatiu, la mateixa capital.

En canvi, Lleida desempenya molt més el paper de ciutat comercial, tal com hem comentat. Aquí és el sector terciari el que ocupa un major percentatge de població activa (55%). Aquesta terciarització es justifica pel tipus d'agricultura intensiva del *hinterland* del municipi. Tant en un cas com en l'altre, però, hi ha una constant, i és que les funcions de producció, consum i intercanvi de la seva

activitat econòmica localitzades en l'espai superen àmpliament els límits dels mateixos municipis. De la mateixa manera que hom pot parlar de l'horta de Lleida, ho pot fer d'una àrea econòmica que gira al voltant de Mollerussa, i on, en primer terme, es podrien incloure els municipis de Golmés, el Palau d'Anglesola, Fondarella i Miralcamp, i en segon terme, el Poal, Linyola i Bellvís.

També hem de dir que l'expansió i el creixement demogràfic de Mollerussa aquests últims anys no s'ha pas d'imputar a les mateixes causes que comentàvem per a Lleida, sinó a una importància realment rellevant de la indústria. En aquest sentit, sí que Lleida i Mollerussa han tingut un desenvolupament diferent. Paral·lelament, però, i aquí es connecten ambdues economies, Mollerussa i la seva àrea ofereixen una deficiència clara en determinats serveis, que es cobreixen a través de l'oferta que en fa Lleida. En aquest sentit, per exemple, el dèficit sanitari de Mollerussa és important.

Ara, fetes aquestes dues puntualitzacions sobre els dos punts econòmicament més importants del Segrià, creiem interessant d'explicar —explicació que també cal entendre com a capítol de conclusions— quines han estat les línies principals del creixement de la comarca que hem estudiat.

De manera fonamental, el creixement del Segrià ha estat impulsat per l'agricultura. Aquesta ha estat el motor que ha generat la possibilitat del seu desenvolupament, i sobretot el naixement de la indústria agroalimentària i la forta terciarització econòmica concentrada a la capital. I aquí podríem fer, potser, la primera crítica d'aquest model. L'excedent generat per l'agricultura ha "servit", però no ha estat utilitzat de manera que hom podria qualificar de correcta.

En un procés normal, és indubtable que aquest excedent hauria hagut de possibilitar una major expansió industrial de la comarca, única forma de crear llocs de treball i economies externes suficients per a mantenir una taxa de desenvolupament estable en el temps i comparable amb la de la resta de les comarques catalanes més industrialitzades.

Ha resultat, però, que aquest excedent ha estat consumit en tasques terciàries, i que aquestes han augmentat considerablement a causa de la integració del pagès en els mecanismes de consum, una vegada es va entrar en una agricultura de tipus capitalista i de mercat. Naturalment, i tal com hem comentat, també ha jugat un paper important en aquest excessiu creixement del sector terciari la no existència de competència d'altres nuclis comercials importants a l'entorn de Lleida.

Dirigir el consum d'aquest excedent a les activitats dites, significa, és clar, tota una política d'activitats conservadors i de mínim risc, la qual s'ha reflectit tant en aquesta hipertròfia a què al·ludim, com en el nivell d'industrialització realment baix de la comarca.

En aquest últim cas de la industrialització, és lògic que hi hagi factors tècnics i econòmics que en poden explicar la deficiència actual. El nivell d'equipaments del Segrià, que es pot deduir de l'anàlisi dels capítols dedicats a l'exposició dels serveis, ofereix dèficits importants. Però també és ben cert que Lleida té una situació geogràfica realment favorable (corredor industrial Bilbao-Barcelona), i

últimament ha vist millorat el seu nivell d'infraestructures amb l'entrada en funcionament de l'autopista de l'Ebre i l'arribada dels estudis universitaris.

Diem això perquè, juntament amb el consum, per part del sector terciari, de l'excedent agrícola, una altra causa que explica la no industrialització és el procés que s'ha seguit en l'acumulació del capital i, en definitiva, en els camins que ha enfilat l'estalvi de la comarca.

Fonamentalment, hom podria definir l'acumulació a casa nostra com una acumulació eminentment de "valor", d'actius reals. Les inversions es dediquen preferentment a comprar immobilitzats per tal d'acumular patrimoni. La inversió a Lleida no ha estat una inversió creadora de nous llocs de treball ni d'activitats que forcessin el canvi econòmic. Una part molt important de l'estalvi a Lleida va orientat a comprar sòl agrícola, com a mitjà de reserva de valor. Això provoca dos efectes negatius per al sector primari, al mateix temps que es deixa d'atendre la inversió industrial. Aquests efectes són: 1) els preus de la terra es disparen i arriben a cotes verdaderament inflacionàries, tot situant el factor productiu terra per damunt d'un òptim de rendibilitat, especialment en municipis on es construeixen segones residències. Al mateix temps, això fa més difícil que sigui el mateix pagès el qui pugui accedir a la propietat de la terra mpliant la seva explotació. 2) L'entrada en el sector de propietaris no directament agricultors (metges, advocats, farmacèutics, altres professionals liberals, comerciants, industrials, etc.) origina que una part important, en quantitat i qualitat, de la terra sigui en unes mans que no depenen directament dels resultats de la campanya agrícola, car la seva activitat se centra en altres sectors que algunes vegades, i per agreujar més el problema, tenen interessos oposats als de l'agricultura. En definitiva, l'estalvi, en comptes d'orientar-se a inversions industrials, s'encaamina a un augment del patrimoni de l'inversor en forma de compra de sòl agrícola.

Si una de les sortides, doncs, més important de l'estalvi, preferentment en aquells municipis més dinàmics, és la compra de sòl agrícola, podem dir, en una situació límit, que la terra juga, tal com dèiem en línies anteriors, no sols un paper de factor productiu, sinó també "patrimonial". També hi podríem afegir grans explotacions dependents de capital de fora de les comarques de Lleida que també participen d'aquesta regla general, amb l'agreujament de moltes d'aquestes explotacions van lligades a sectors industrials localitzats fora de les nostres comarques.

I aquest capital, està realment interessat en la industrialització? Dissortadament, i des del punt de vista pràctic, és ben clar que no, car fins ara les seves motivacions d'inversió no han canviat. Les raons d'aquesta actitud, cal buscar-les en la ruptura que significaria una expansió industrial que introduís noves realcions de producció i treball, les quals provocarien una pèrdua de moltes situacions de privilegi, car la mobilitat dels factors productius implicaria un replantejament econòmic total.

L'immobilisme que comporta aquest model de creixement, no el volen abandonar així com així els grups dominants que hi ha per Lleida, els quals aquests moments es beneficien d'una situació totalment estable pel que fa a mà d'obra i salaris, que, ara com ara, es mouen bastant per dessota del que hom podria con-

siderar normals en un sector industrial. No hi ha dubte que el canvi industrial obligaria a abandonar el caciquisme, que es passaria a una tasca molt més despersonalitzada i que, en definitiva, es valoraria la professionalitat de l'empresari i no pas les qualitats de l'amo.

Naturalment que a ningú no agrada perdre una posició de primera fila en un conjunt social determinat. La industrialització portaria noves implicacions socials, i la —només aparent— tranquil·litat d'aquests moments desapareixeria. Criem que és bastant clar que l'actual mecanisme d'acumulació actua també com un cos de reraguarda, per a refugi d'un caciquisme ja caduc. Això explica potser per què ja fa bastants anys es parla d'industrialitzar la comarca. Però els resultats semblen assenyalar que no hi ha un interès excessiu perquè aquesta tasca sigui aviat una realitat.

Pel que fa a l'altre tipus d'inversió, la que es dedica a actius financers, hem de dir que pràcticament fins a l'arribada de la crisi va ser important. Passa que aquests valors mobiliaris sempre són capital de societats de fora de la comarca que no tenen cap incidència en el quefer econòmic del Segrià. Ara, cal tenir present que ha arrelat a les nostres terres aquella petita aspiració de la petita burgesia de jugar a la borsa.

En resum, fins avui l'agricultura ha estat capaç de generar tots aquests factors externs que hem comentat i ha possibilitat, sobretot, de generar un augment demogràfic a la ciutat, especialment a partir del 1960, ben important. És curiós de constatar com els augments percentuals de població a Lleida ciutat en els períodes 1940-1970 i 1960-1970 són més forts que a Barcelona i que al Barcelonès i tot. En el primer d'aquests períodes, la població de Lleida creix en un 119,18%, Barcelona en un 61,41% i el Barcelonès en un 91,30%. Pel que fa al període 1960-1970, les xifres són 42,33%, 12,02% i 26,07%, respectivament.

Hom creu sincerament que l'agricultura ja no podrà mantenir aquestes externalitats positives. És a dir, o hi ha un canvi en l'estructura econòmica de la comarca, a base d'una expansió industrial, o l'estancament del creixement del Segrià és imminent.

Entenem, però, per damunt de tot, que aquest canvi de l'estructura econòmica de Lleida s'ha d'analitzar i realitzar en funció de les necessitats i els canvis que s'han de donar, al nivell econòmic, a Catalunya. La Catalunya autonòmica que tots desitgem ha de tenir en compte, en primer lloc, els desequilibris que hi ha a les seves terres i afrontar-los sota una perspectiva global i interrelacionada. Això implica acceptar d'entrada que, si hi ha unes zones amb densitat mínima de població, és perquè n'hi ha unes altres amb una densitat excessiva i summament concentrades, i que, si hi ha unes comarques amb inversions per sobre d'un punt òptim que generen clares deseconomies socials, n'hi ha unes altres amb una infrautilització del seu capital i els seus recursos.

Els problemes són conjunts i no aïllats, i per tant tota política correctora suposa, en principi, una òptica catalana. Industrialitzar Lleida significa, per exemple, descongenstionar Barcelona. La dialèctica Catalunya rica-Catalunya pobra, només la podem trencar amb unes polítiques d'àmbit globalitzador que entenguin el territori de Catalunya com una unitat d'acció.

Val a dir que aquesta visió d'una Catalunya única no és moderna. Ja el geògraf Pau Vila ens parlava, els anys trenta, de la Catalunya ciutat i de la necessitat de vertebrar el territori. Un clar exemple per a assolir una sola Catalunya i trencar l'actual dualitat econòmica que ofereix.

I ara ens podríem demanar quin paper pot fer el Segrià en aquest context que hem descrit. En primer lloc, entenem que hem de conservar l'actual riquesa agrícola. I no simplement conservar-la sota un aspecte d'estabilitat, sinó augmentar-la per modificar aquelles que, ara com ara, n'escanyen els rendiments. En aquest sentit cal entendre el sòl agrícola com un patrimoni que no es pot perdre, cal entendre que la seva conservació és fonamental per a intentar tenir, una vegada hi hagi indústria, un equilibri entre els diferents sectors econòmics.

En el sector agrari, però, hem de ser conscients que les accions han de ser modificadores de les seves estructures i que una política a mitjà i llarg termini ha de basar-se en una millora substancial de la qualitat de vida al medi rural, cosa que equival a dotar al camp d'aquells serveis i aquelles infraestructures que l'apropin a l'hàbitat urbà. S'ha d'aturar l'emigració de la població jove del camp, perquè això pot significar l'abandonament, a llarg termini, de la producció agrària, fet que no podem deixar que es produeixi, car és indiscutible que Catalunya necessita l'agricultura del Segrià i que els problemes dels pagesos d'aquestes terres només es poden solucionar a través d'un plantejament global català i no pas localista.

Paral·lelament a aquesta política d'equipaments, i serveis col·lectius per al camp, també s'ha d'anar a introduir les relacions cooperatives en tot allò que faci referència a producció, distribució i industrialització agrària. Aquests moments, l'associació pagesa és fonamental per a millorar de manera substancial la seva relació real d'intercanvi. La diferència entre els preus rebuts i pagats pels agricultors comporta una descapitalització del camp i una baixa real de les rendes agràries en comparació dels ingressos d'altres activitats.

Així mateix, hem de tenir present que una modificació de les actuals estructures agràries no passa exclusivament per una millora del sistema cooperativista i per una nova dimensió de les explotacions agrícoles, sinó també per l'establiment d'uns mecanismes de finançament favorables, per un sistema de seguretat social just i per una nova normativa que reguli l'arrendament i altres formes de tinença de la terra.

D'altra banda, l'agricultura ha de deixar el paper que ha tingut fins ara dins del model de creixement capitalista, i que ha estat servir de subministradora d'*inputs*, de matèries primeres i de mà d'obra per a la indústria. Modificar aquestes relacions de producció i socials de l'agricultura amb els altres sectors és una qüestió fonamental per a Lleida i les seves terres.

Quant al sector industrial, ja hem apuntat que el canvi d'estructura econòmica de la comarca és urgent i que passa per la industrialització d'aquesta. No és agosarat d'afirmar que, si no es produeix aquest canvi, la taxa de creixement els anys vuitanta no continuarà amb els alts nivells que es van produir a partir del 1960. O es canvia, o el creixement s'atura.

Doncs bé, des del punt de vista industrial és indiscutible que el Segrià té un

paper a jugar que sincerament hom batejaria d'autèntic protagonisme. Lleida ha de ser un punt fonamental en el nou equilibri de Catalunya, en l'equilibri entre la Catalunya del litoral i la Catalunya de l'interior, o la Catalunya de ponent, nom encunyat en aquestes terres. La situació geogràfica de Lleida, autèntica cruïlla de camins, és plenament favorable a una substancial millora del seu sector industrial. Com ha de ser, aquest? Quins objectius fonamentals ha d'assolir?

Tal com hem assenyalat, el creixement industrial de Lleida no es pot entendre aïllat de la resta d'alternatives industrials a Catalunya, siguin aquestes de descongestió o d'expansió. Però tota aquesta tasca industrialitzadora, hem de fer-la de manera harmònica, tenint cura dels desequilibris que ens pot portar una política industrial desmesurada o assentada sobre unes bases infraestructurals no suficients. Desenvolupar no vol dir créixer a qualsevol preu, i no podem permetre'ns de malbaratar recursos per caure en uns errors coneguts de tothom.

Aprofitant, doncs, aquesta situació favorable de Lleida, dotant-la d'aquells serveis en què avui és deficitària, es pot iniciar la seva expansió industrial dins d'aquest plantejament de recobrar l'equilibri de Catalunya. Creiem important, però, de fer algunes reflexions sobre el tipus d'indústria a situar-hi i els objectius a aconseguir. En primer lloc, entenem que ha de pensar-se en una indústria altament generadora d'ocupació, és a dir, amb una demanda important de treball en relació amb el capital invertit, on el quocient capital fix/salari no sigui excessivament alt. Si pensem en aquest tipus d'indústria, caracteritzada per un important valor afegit, és per tal d'aprofitar la mà d'obra que avui emigra de les comarques de Lleida i la que en endavant anirà alliberant el sector agrari, si aquest modifica les estructures en funció del que hem assenyalat.

Hom pensaria també en indústries "punta", auxiliars i d'un nivell acceptable de treball qualificat. Això és ben possible, si tenim en compte la proximitat de la comarca amb els dos nuclis industrials bàsics de Catalunya, el Barcelonès i el Tarragonès, que contribuiria a descongestionar.

A posta, encara no hem fet esment de la indústria agroalimentària, cosa que no significa que no li donem importància en el futur. La consolidació que avui dia té aquest subsector industrial a Lleida ha de continuar i no pas aturar-se en el seu procés de creixement. Però si fins ara no hi hem fet referència ha estat perquè és molt important per a Lleida diversificar la seva activitat industrial i no dependre d'un sol subsector industrial, cosa que podria passar si només penséssim en la indústria agroalimentària com a element que ha d'expandir el sector secundari a la comarca.

Cal, doncs, tenir present aquesta necessitat de diversificar al màxim l'activitat industrial a Lleida. Una diversificació que no ha de ser totalment arbitrària, sinó que ha d'anar en funció dels dèficits o superàvits industrials arreu de Catalunya, per tal de no duplicar inversions, cosa que representaria doblar esforços. D'aquí ve la necessitat d'una complementarietat industrial i de buscar, dins del context industrial català, el paper que Lleida hi ha de fer. Així és com hem d'entendre el caràcter d'equilibri que ha de tenir el Segrià en el futur de Catalunya. La comarca ha de convertir-se en la zona d'equilibri des de la Catalunya de ponent.

Aquesta necessitat d'industrialització és abonada per un fet al qual volem referir-nos especialment. Hem comentat la importància del comerç, la seva atòmit-

zació i hipertròfia a la ciutat i el sentit invers de creixement que significa tenir un sector terciari gran sense un capital industrial important. Doncs bé, per a trencar l'immobilisme en què es mou el nostre comerç, convé una expansió industrial. Aquesta pot fer despertar als nostres comerciants i obligar-los a canviar, recordant-los que el comerç és precisament l'activitat dinàmica per excel·lència.

La perspectiva de considerar Catalunya com a unitat de planificació econòmica que hem defensat quan parlàvem de la industrialització de la comarca, s'ha de fer també extensiva a d'altres relacions. Totes les relacions que la comarca mantingui, tant les personals com les socials, polítiques, etc., només es poden entendre en el context català. I fem referència a aquest fet perquè volem parlar breument de les possibilitats del Segrià per a tenir un paper important en el capítol de serveis, i concretament en l'universitari.

Estem convençuts que en una política d'autonomia universitària catalana les possibilitats de la comarca són grans. En funció de la seva estructura econòmica, el Segrià reuneix, ja avui, unes determinades condicions per a acollir ensenyaments superiors. Això tampoc no ho hem d'entendre com una limitació per a tenir només certes facultats o escoles superiors. Simplement, cal que ho acceptem com uns avantatges de principi. Així, també en el camp de l'ensenyament superior el futur de la comarca va totalment vinculada a la política universitària catalana.

Per acabar, volem fer un incís sobre quelcom que creiem que és urgent i alhora bàsic perquè el futur de la comarca que més o menys hem dibuixat pugui ésser realitat. El Segrià demana amb tota celeritat tenir unes normes de planificació, amb una ordenació del seu territori. La insuficiència de la planificació, ja analitzada en el capítol anterior, és manifesta. D'altra banda, fa uns quants anys que les pressions de la segona residència van malmetent l'horta, i així va desapareixent una part important del nostre patrimoni. Alhora, és bàsic de tenir sòl industrial perfectament localitzat i si pot ser urbanitzat, per a ajudar l'expansió de la indústria. Si no sotmetem el territori a unes normes, el daltabaix pot ésser fort i, per descomptat, perdrem les possibilitats d'un desenvolupament futur pròsper i més just per a tothom.